

Lærerveiledning til
informasjons- og debattheftet
"004 - med rett til å drepe?"

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	3
2. OM LÆRING	4
2.1 LÆREFORUTSETNINGENE	4
2.2 HVA SKAL VI LÆRE?	4
2.3 HVORDAN LÆRER VI?	4
2.4 ARBEIDSMETODER	4
3. ØVELSER	5
3.1 NATUREN OG MENNESKET: HVORDAN FORHOLDER VI OSS TIL MILJØUTFORDRINGENE ?	5
3.2 SPØRREUNDERSØKELSE OM HOLDNINGER TIL STORE ROVDYR	5
3.3 FRYKT OG FARLIGHET - FØLELSER ELLER VIRKELIGHET ?	6
3.4 ULV I FÅREKLÆR ELLER FÅR I ULVEKLÆR?	6
3.5 ORGANISASJONERS SYN PÅ STORE ROVDYR OG UTMARK	7
3.6 KULTURLANDSKAP I ENDRING	7
3.7 BESØK HOS EN SAUEIER	7
3.8 ROVDYR I EVENTYR	7
3.9 SAUERASER I NORGE	8
3.10 NORSK SAUEHOLD	8
3.11 SAMISK REINDRIFT I NORGE	8
3.12 ROVDYR I NAVN OG SYMBOLER	9
3.13 PANELDEBATT	9
3.14 TENKT ELLER REELLT TILFELLE	9
3.15 MÅLSETTING FOR NORSK ROVDYRFORVALTNING	10
3.16 BEHANDLING AV EI STORTINGSMELDING	10
3.17 004 - MED RETT TIL Å DREPE ?	11
3.18 PELS, POTER OG SKARPE HJØRNETENNER	11
3.19 ROVDYR ROCKER?	12
3.20 ULVENES NÆRVÆR	12
3.21 VOKTERHUNDER	12
3.22 ULIKE FOREBYGGENDE TILTAK	12
3.23 DIALOG	13
3.24 ROVDYRTURISME	13
3.25 LEVEDYKTIGE BESTANDER?	14
3.26 STATENS NATUROPPSYN, SNO	14
3.27 SPORTEGN I NATUR	14
3.28 JAKT OG ROVDYR	14
3.29 FORSKNING PÅ STORE ROVDYR	15
3.30 NØDVERGERETTEN ELLER 004 MED RETT TIL Å DREPE?	15
3.31 BEHOV FOR INFORMASJON?	15
3.32 HUSDYR SOM DØR PÅ BEITE	16
4. LITTERATURLISTE	16
Vedlegg	
Vedlegg 1 Spørreskjema til øvelse 3.2	17

Heftet er produsert med støtte fra
Direktoratet for naturforvaltning, DN.
Prosjektledelse og tekst: Lisbet Baklid
Forsidefoto: Arne Nævra
Bakgrunnsfoto: Lars Krempig
Layout: Nina Østergaard

1. INNLEDNING

Et stort flertall i Norge mener store rovdyr har rett til å leve i norsk natur (Bjerke et al. 2002). Selv for ulv som er den minst likte av de store rovdyra, så mener flertallet både på landet og i byen at ulven har rett til å eksistere i norsk natur. For gaupe, jerv og bjørn er det en svært liten andel som er enig eller delvis enig i at de ikke har rett til å leve i norsk natur.

Foto: Lars Krempig

Gjennom historien har de store rovdyra vært en viktig del av identiteten til oss nordmenn. Eventyrene beretter om dem. Fra middelalderen er det eksempler på at holdningene til store rovdyr var mer positive. For jakt- og fangstfolk var skinn av for eksempel bjørn og ulv, god handelsvare og inntektskilde.

På 1700- og 1800-tallet ble ulv, bjørn og gaupe borte fra store deler av det europeiske kontinentet (Svarstad, 2003). Utdøingen skyldtes avlivning, reduksjon av skogarealene og reduksjon av hjorteviltbestander. I Norge ble rovdyrbestandene minimalisert siste halvdel av 1800-tallet først og fremst på grunn av menneskenes forfølgelse og avlivning.

Industrialiseringen skjøt fart i det 18. og 19. århundre og har siden fortsatt. De store rovdyra har holdt stand i enkelte små, isolerte områder og i de baltiske landene. I enkelte områder har også bestandene økt, og enkeltindivider har vandret inn i artenes tidligere leveområder. I flere andre land er utsetting av individer fra andre områder blitt gjennomført for å få en gjenetablering av artene.

Hva er det som gjør gaupa, jerven, bjørnen og ulven så omdiskuterte og engasjerer oss mennesker følelsesmessig ?

I Norge er det følelser og økonomiske utfordringer som har skapt debatt der store rovdyr har etterlatt

sportegn, vært sett eller hørt. Både bjørn, gaupe, jerv og ulv kan ta sau og tamrein. Selv om jerven er den som opptrer hyppigst som dødsårsak av de fire store, er det ulv som har fått mest motstand blant næringsutøvere i beitenæringene og i befolkningen i enkelte områder. Rovdyrdebatten har ofte vært en blanding av fakta, verdier og følelser. Dermed har det også oppstått uenighet om hva som er riktig og ikke riktig. Debatten har utvilsomt blitt størst i noen områder der bjørn og/eller ulv lever eller har streifet innom. Medias rolle i form av jakt etter konfliktsaker, kan også skape et skjevt inntrykk av folks holdninger og faktiske forhold.

For de som vil ha alle rovdyrartene her, er en likestilling på artsnivå mellom mennesket og alle andre arter viktig. Mennesket har ingen rett til å stille seg over andre arter og bestemme hvem som skal få leve og hvem som ikke skal få leve. Vi har ingen rett til å utrydde naturlig eksisterende arter i vår natur bare fordi de ikke behager oss. Dette blir understreket som et viktig prinsipp i internasjonale konvensjoner som Norge har sluttet seg til. Den viktigste hittil i rovdyrsammenheng, Bernkonvensjonen, pålegger også å gjøre tiltak som reduserer konflikter mellom dyr og mennesker.

De store rovdyra behandles ofte under ett selv om det er store forskjeller mellom dem. For mange er de fire store, fascinerende arter og blir symboler på menneskets ansvar for å bevare arter og villmark for etterleken. For folk i distriktene kan spesielt ulv bli symbol på følelsen av å bli overkjørt av byfolks meninger.

Mange, uansett syn på rovdyr, vil gjerne vite mer om de store rovdyra, spesielt når bjørn og ulv lever i kommunen eller turområdene. Nysgjerrighet og søken etter viten understreker at informasjonsbehovet er der. Informasjons- og debattheftet fra Norges Naturvernforbund er først og fremst til bruk for elever i videregående skole. Det kan utmerket også være av interesse for studiesirkler og elever i ungdomsskolen som kjenner noe av bakgrunnen for temaet. Heftet er også et opplysningshefte for allmennheten. Vårt ønske er at debatten og læringen skjer på et saklig og faktabasert grunnlag. Forskningens resultater kan bringes ut fra forskernes metodikk og fremstillingsmåter og inn i det hverdagslige språk og verden. Det er også viktig å ikke bli historieløse, men minne oss på den naturarven vi hadde inntil for 100-150 år siden.

For Norges Naturvernforbund er det viktig å få fram den positive betydningen av å ha de store rovdyra i vår natur og redusere konflikten. Naturglede og mulige inntekter av villmark og karismatiske og

fascinerende arter er en del av det positive. Å fokusere på løsninger som reduserer tap av beitedyr og som harmoniserer med eksistens av store rovdyr, er grunnleggende viktig i tillegg til selve artsvernet.

2. OM LÆRING

Oppgavene i lærerveiledningen er laget med tanke på flere brukergrupper. Tverrfagligheten preger flere av oppgavene. I dette kapitlet er pedagogikken noe grundig behandlet for at også andre interesserte kan følge logikken.

Rovdyrbiblioteket på www.naturvern.no gir ytterligere muligheter med ulike innfallsvinkler ut ifra læreforutsetninger, interesse og læringsmål. Læreren kan også ut ifra faktasidene lage egne oppgaver, og elever og lærere kan sammen finne fram til problemstillinger de ønsker å finne svar på.

2.1 Læreforutsetningene

Som med all annen undervisning, må det tas utgangspunkt i elevenes læreforutsetninger, lærerens kompetanse og hvilke muligheter som finnes i det fysiske miljø. For elever med gaupe, jerv, ulv og bjørn i kommunen, vil læreforutsetningene kunne være annerledes enn for de som hører til i mer urbane strøk med selv skogen et stykke unna. Og en lærer som har god kjennskap til emnet vil absolutt ha en "nistepakke" som kan være god å ha med på veien.

Elevenes virkelighetsforståelse, interesse for temaet og kunnskap og erfaring med dyr, natur og kultur er av betydning for hvilke oppgaver som kan være aktuelle å ta fatt på.

2.2 Hva skal vi lære?

Læring kan tilegnes fra ulike skriftlige kilder, muntlige kilder og ved selv å handle eller observere og slik skaffe seg egen erfaring. Hiim og Hippe (1998) beskriver læring på tre plan; kunnskaper, ferdigheter og holdninger.

Oppgavene som oppgis i dette heftet har vi unnlatt å knytte til bestemte mål i læreplanen. I utarbeidelsen av dem har vi tatt hensyn til:

- mål i den generelle læreplanen for grunnskole og videregående skole
- mål i enkeltkurs og/eller studieretning

Noen av oppgavene er mer knyttet til den generelle læreplanen. Andre legger mer vekt på enkeltkurs som for eksempel matematikk og studieretning naturbruk. Oppgaver som legger opp til tverrfaglighet, gir rom for samarbeid på tvers av fag. For hver oppgave har vi valgt å beskrive hensikt og gjennomføring.

2.3 Hvordan lærer vi?

Mengden av informasjon som vi møter hele tiden, er nesten uendelig (Robbins 2002). Vår hjerne klarer bare oppfatte en brøkdel av dette. Læring i strukturerte former gir bedre mulighet til oppfylning av læreplanmål og fokus på læringsprosessen. Hvordan den enkelte lærer best, vil variere. Noen er mer visuelle, andre mer auditive og atter andre mer følelsesmennesker. Noen stoler først og fremst på sine egne vurderinger og erfaringer mens andre bøyer seg mer for andres. Hvordan hver enkelt ønsker å bidra til fellesskapet, vil også variere. En åpen og trygg atmosfære med trivsel hos både lærer og elever er viktig og en forutsetning for læring. Alle kan bidra til seg selv i egen læringsprosess og bidra positivt i andres og felles læring.

I læring kan det oppstå en kløft mellom forsknings-/lærebokbasert og erfaringsbåren kunnskap (Bjerke et al. 2002). Den tradisjonsbundne kunnskapen som går fra én generasjon til den neste kan være vanskelig å underbygge med statistikk og vitenskapelige fakta. Den kan også ha mer utgangspunkt i kulturbetingede verdier og normer enn i sakens faktiske innhold. Det samme gjelder kunnskap fra person til person. Menneskets forhold til de store rovdyra har også psykologiske og sosiologiske aspekter. Skepsisen er oftest størst når noe er nytt. Et eksempel på dette er forskernes og statistikkens klare tale om at ulv ikke er spesielt farlig og slett ikke i forhold til de farer vi utsetter oss for hver dag. Motsatsen er enkeltindividets følelse av redsel og manglende kontroll når ulv rapporteres i nærområder rundt eget hjem. Allikevel er det viktig å skille mellom fakta og følelser, også for å bli mer klar over følelsene og deres opphav. Kanskje har følelsene et helt annet budskap enn forestillingen om at for eksempel ulv er farlig. Det kan derfor være viktig å la folk få komme med de erfaringer og forestillinger de har. Ut fra spørsmål til dem kan en da gjøre de klar over hvor deres innspill hører hjemme. Har de selv sett for eksempel ulv, eller er det "erfaringer" de har lest om eller fått viderebragt fra andre? Er det forestillinger om hvordan dyra er eller har det faktisk rot i virkeligheten? Spesielt ulven har en god del mennesker en mening om hvordan er, uten at de har erfaring med dyrearten. Det kan være svært nyttig å få fram elevenes virkelighetsforståelse for å bearbeide for videre læring ved å la dem i fellesskap kartlegge dette. I informasjons- og debattheftet er det flere anledninger til dette ved for eksempel å bruke statistikk som er oppgitt.

2.4 Arbeidsmetoder

Vi mennesker lærer på ulike måter i ulike situasjoner og som mennesker. Oppgavene i lærerveiledningen har ulike utgangspunkt og vanskelighetsgrad. Ved å bruke ulike arbeidsmetoder gis undervisningen

variasjon og ulikt innhold, og elevene får brukt flere sider av seg selv. Tverrfaglighet i flere av oppgavene gir mulighet for læring gjennom flere fag.

Arbeidsmetodene som brukes i heftet, er :

- Diskusjon
- Spørreundersøkelse
- Enkeltintervju
- Litteratursøk gjennom bruk av oppslagsbøker, internett m.m.
- Foredrag
- Besøk og utflukter
- Praktisk arbeid i naturen som registrering og skjøtsel
- Paneldebatt og rollespill
- Forfatte sanger, ord, uttrykk og eventyr
- Dramatisering

Flere av oppgavene kan alene eller sammen danne grunnlag for prosjektarbeid.

Foto: Lars Krempig

3. ØVELSER

3.1 Naturen og mennesket: Hvordan forholder vi oss til miljøutfordringene ?

Hensikt: Å vurdere naturens sårbarhet, menneskets avhengighet av naturen, menneskets forvaltning av natur og bevisstgjøre på egen holdning til natur og samfunn.

Gjennomføring:

Mange har ulike forestillinger om hvordan forholdet og avhengigheten mellom natur og menneske er. Elevene deler seg opp i grupper etter den forestilling de har. De velger den de mener er mest riktig. De diskuterer hvordan de tolker utsagnet og integrerer utsagnene ved bruk av egne ord.

Påstander:

1. Teknologi kan løse de aller fleste miljøutfordringene vi har på jorda i dag.

2. Naturen har en evne til å rense og reparere seg selv, og naturen har derfor ingen tålegrense for hva den tåler av menneskelig påvirkning. Arter vil derfor ikke kunne bli utryddet.
3. For å bevare menneskenes evne til å overleve, er det nødvendig å bevare arter og deres leveområder. Det betyr at vi mennesker aktivt er nødt til å gjøre tiltak og ta hensyn til naturen i vår virksomhet og livsutfoldelse.

Hver gruppe finner gjennom idémyldring og diskusjon fram til ulike eksempler på at det valgte utsagnet for dem er rett. Kanskje finner de ut at den påstanden de valgte, ikke er så selvfølgelig allikevel. Hver gruppe velger så ut 2-3 av eksemplene som underbygger at deres forestilling er riktig.

Klassen samler seg så igjen. Gruppene legger fram i plenum sin "valgte" påstand med egne ord og eksemplene de har valgt. Elevene kan vurdere gyldigheten av hver forestilling på bakgrunn av eksemplene. Til slutt kan elevene foreta en oppsummering hver for seg skriftlig, for eksempel i en innleveringsoppgave. Kanskje vil elevene konkludere med at det kan være en gyldighet i alle utsagnene, men at det avhenger av miljøutfordringen og menneskenes livsstil/utnyttelsesgrad, mengde utslipp og grad av giftighet, mengde av ressursen(e), ulike arters tilpasningsevne og nisje, økosystemers evne til å restituere seg i hvert tilfelle osv.

Not in my backyard, forkortet NIMBY, er et fenomen som ofte oppstår ved miljøutfordringer. Det kan uttrykkes som en holdning: Det er viktig å bevare miljøet og naturen, men tiltak som gir negative effekter for meg slik at jeg må ofre noe, ikke i min nærhet, takk! Elevene kan godt drøfte eksempler på dette og årsaken til det. Eksempler på dette er dårlig luft i bysentrum, men få som vil ha bompengering for å redusere biltrafikken i bysentrum.

3.2 Spørreundersøkelse om holdninger til store rovdyr

Hensikt: Å bruke spørreundersøkelse som metode for informasjonsinnsamling og analyse, undersøke holdninger/meninger om store rovdyr.

Gjennomføring:

Klassen velger ut en eller flere grupper som de ønsker å spørre. Det kan velges to ulike grupper som de ønsker å sammenligne, for eksempel en klasse naturbruk og en klasse allmennfag på videregående. Vedlagt er det et spørreskjema som kan brukes helt eller delvis. Spørreundersøkelsen er lagt opp til at de intervjuede forblir anonyme, og det er viktig.

Skjemaet er todelt. Første del består av en del personopplysninger, og i den andre delen skal intervjuobjektet svare på spørsmål og utsagn knyttet til store rovdyr og natur. Det kan kjøres enkel statistikk over svarene i del to, og gjennom å sammenligne svar i del to og del en, kan elevene se om det er sammenhenger mellom personopplysningene og rovdyrsyn. De kan i forkant lage påstander om hvordan de forventer svar og så bruke svarene til å se om påstandene stemmer for de(n) gruppa/ene de undersøker. Påstandene kan også formuleres som spørsmål. Eksempler:

- Er de som kommer fra gård, mer negative til store rovdyr i Norge enn andre?
- De som har beitedyr, er veldig negative til å ha ulv i sin hjemkommune.
- De fleste av de spurte synes alle de fire store rovdyrartene har rett til å være i Norge.

Det er vanlig å formulere påstander eller spørsmål på forhånd. Det er viktig at de som blir intervjuet, ikke blir påvirket av andres meninger når de svarer. Det er derfor lurt å be dem svare ærlig og oppriktig.

Elevene kan lage statistikk over resultatene, finne tendenser, sammenligne, drøfte og konkludere. Rapport, foredrag eller veggavis er presentasjonsformer som er fullt ut anvendelige.

Foto: Arne Nævra

Alternativ: Å utføre dybdeintervju er også en anerkjent måte å samle inn informasjon på. Målet er da ikke å få en bred oversikt, men hensikten er å gå mer i dybden for å se sammenhenger hos enkeltpersoner. Elevene kan undersøke argumenter og grunnlag for argumentene hos for eksempel en som er imot rovdyr og en som er for. Spørsmålene bør da være de samme for begge de intervjuede. Det er viktig å understreke at en da ikke leter etter fasitsvar, men en prøver å kartlegge ulik virkelighetsforståelse, meninger og verdisyn.

3.3 Frykt og farlighet - følelser eller virkelighet ?

Hensikt: Å registrere og vurdere forskjell på følelsene, deres grunnlag og hva de gjør med oss.

Frykt er en følelse. Den kan være begrunnet eller ubegrunnet. Usikkerhet om hvordan en skal forholde seg til noe ukjent kan skape en fryktreaksjon eller sterk motstand. Frykt kan også skapes gjennom erfaring fra smerte. Det trenger ikke være en sammenheng mellom graden av fryktfølelse og faktisk fare. Elevene skal her se på hvordan mekanismer i det menneskelige sinn påvirker og forandrer virkelighetsforståelsen.

Klassen kan i plenum eller to og to finne fram til utrygghetsfølelse i andre sammenhenger, for eksempel flåttbitt, hoggorm, mørkeredsel, farlige trafikksituasjoner, oljeforlis, rustne atomubåter, skummel film, fare for kreft ved stråling og røyking osv.

I informasjons- og debatteftert omtales frykt og farlighet. Klassen kan ta med seg dette i det videre arbeidet for å sammenligne og vurdere fare gjennom fakta om dødelighet og fare for skade i ulike sammenhenger. Elevene vil antagelig finne ut at det er mye som er farlig som vi utsetter oss for hver dag. Er det å mestre frykten en del av det å leve? Hva kan være grunnene til at noen er reddere for mindre farlige situasjoner enn farer som er mye større?

Tips om kilder:
Faktasidene
Oppslag i media

3.4 Ulv i fåreklær eller får i ulveklær?

Hensikt: Å bli kjent med og skape ulike ord og uttrykk som omhandler dyr og mennesker.

Gjennomføring:

1. Eksempler på metaforer - sint som en okse, stolt som en hane, lumsk som en nordavind og snill som et lam. Finn flere ord og uttrykk fra naturen som brukes eller ble brukt i dagligtalen! Her kan intervju av en eller flere eldre være en kilde til informasjon.
2. Roller der en har ulik image/ytre. Brukes disse metaforene i dagligspråket? Drøft hva de innebærer. Snu gjerne på dem, for eksempel snill som en okse, sint som en hane..... Kan utsagnene stemme allikevel? Diskutér. Flere metaforer er generaliseringer/stereotypiseringer av egenskaper hos et dyr eller naturfenomen. Kan metaforene forandre og påvirke virkeligheten for oss? Hvilken nytte har metaforene?
3. Lag forslag til andre uttrykk som gir et klart budskap. Diskutér sammen om forslagene stemmer for alle.

3.5 Organisasjoners syn på store rovdyr og utmark

Hensikt: Å kjenne til ulike organisasjoner og deres syn på store rovdyr.

Foto: Arne Nævra

Gjennomføring:

Søk etter informasjon om aktuelle organisasjoner på deres hjemmesider. Hva arbeider de med? Hva er deres formål? Hvor mange medlemmer har hver av organisasjonene? Hva er deres syn på store rovdyr, og hva er bakgrunnen for det? Inviter en representant fra en av organisasjonene eller flere slik at den/de kan holde et lite foredrag for klassen. Alternativt kan klassen i etterkant av arbeidet arrangere paneldebatt på skolen der deltakerne i panelet er fra ulike organisasjoner. Flere av organisasjonene har fylkeslag som er aktive. Eksempler på aktuelle organisasjoner og grupper er :

Norges Naturvernforbund, www.naturvern.no
WWF- Norge, www.wwf.no
Alphagruppen, www.alpha-gruppen.com
Foreningen Våre Rovdyr, www.fvr.no
Den Norske Turistforening, www.turistforeningen.no
Norsk Sau- og Geitagslag, www.nsg.no
Norsk Bonde- og Småbrukarlag, www.smabrukarlaget.no
Norges Bondelag, www.bondelaget.no
Norskog, www.norskog.no
Norges Skogeierforbund, www.skog.no
Norges Jeger- og Fiskerforbund, www.njff.no

3.6 Kulturlandskap i endring

Hensikt: Å kjenne til ulike kulturlandskapstyper, elementer i dem og deres opprinnelse.

Noen kulturlandskapstyper, som kystlynghei, er truet. Andre som vanlig dyrka mark og beite rundt gårder, er ikke truet.

Gjennomføring:

Elevene velger ulike kulturlandskapstyper. Til slutt kan de framføre for hverandre hva de fant ut. På den måten blir ulike kulturlandskapstyper gjennomgått.

1. Gjennomgang av teori om elementer i kulturlandskapet.
2. Elevene drar ut i naturen og registrerer ulike kulturlandskapselementer i et konkret område, for eksempel lauvingstrær, kalvehager, kornåkre osv. Tegning av landskap kan brukes som en registreringsmetode, med forklaring på hvilke elementer som inngår i kulturlandskapet.
3. Hvordan ble disse kulturlandskapene dannet? Hvilke driftsformer ble utøvd på gården? Var dyr involvert, evt. hvilke?
4. Er det skjøtsel/drift i området nå som opprettholder kulturlandskapet? Hvordan vil kulturlandskapet se ut om 10 år?
5. Om det ikke er drift i området som opprettholder kulturlandskapstypen, eller at nåværende drift endrer den, hvordan bør skjøtselen være for å opprettholde biotopene i området?
6. Hvilke dyr og planter er spesielle for denne typen kulturlandskap, og hvordan drar de samme dyra/plantene nytte av kulturlandskapet?

Dersom klassen har naturbruk som fag, kan også praktisk skjøtsel av et kulturlandskap, for eksempel lauving av trær eller slått med ljå, være egnet i undervisningen.

3.7 Besøk hos en saueeier

Hensikt: Å bli kjent med praktiske arbeidsoppgaver for en sauebonde gjennom årstidene.

Gjennomføring:

En avtale med en sauebonde gjøres for besøk og eventuelt mer. Elevene kan delta i for eksempel sauesank eller andre arbeidsoppgaver. De gjennomfører intervju av bonden om saueholdets oppgaver gjennom året. Spørsmål bør formuleres på forhånd. Resultatene kan for eksempel presenteres som veggavis.

3.8 Rovdyr i eventyr

Hensikt: Å bli kjent med eventyr der store rovdyr inngår, og få en større forståelse for eventyrenes uttrykk for tidligere historie og natur.

Gjennomføring:

1. De fleste eventyrene har dyr som aktører. Rødhette og ulven er kanskje det mest kjente. Andre finnes også, for eksempel Reven og bjørnen. Let etter flere eventyr der store rovdyr inngår. Klassen deles inn i grupper der hver gruppe velger et av eventyrene som de fordypet seg i. Hvordan

fremstilles dyrene? Hva er konklusjonen i eventyret /eventyrets hovedbudskap?

2. Biologisk oppgave: Finn ut noen av egenskapene til jerv, gaupe, bjørn og ulv gjennom for eksempel internett, fagbøker i biologi, videoer eller intervju med fagpersoner. Statens naturoppsyn har rovilt-kontakter i kommuner med rovdyr. De kan også ha mye å fortelle om store rovdyr. Velg et av de fire store rovdyra eller flere og lag et eventyr der de inngår. Det trenger ikke være langt, men det skal ha en historie.

Klassen kan dramatisere sitt forfattede eventyr, et av de norske eventyrene eller et sagn. Publikum kan for eksempel være en barn i en barnehage eller barneskole.

Foto: Lars Krempig

3.9 Saueraser i Norge

Hensikt: Å kjenne til ulike saueraser som brukes i Norge, deres egenskaper på utmarksbeite og hvilke egenskaper det legges vekt på ved avl.

Gjennomføring: Lete i ulike informasjonskilder for å besvare spørsmålene.

Elevene kan ved hjelp av faktasidene og andre kilder besvare følgende oppgaver. Hva er antipredatoradferd, og hvordan gir den seg uttrykk hos sauer? Hvilke saueraser finnes i Norge? Beskriv egenskaper disse rasene har. Hvordan drives avlen? Hvilke egenskaper avles det på? Er du enig i avlskriteriene? Hvilke egenskaper synes du det skal avles på og hva er din begrunnelse?

Elevene kan også for eksempel besøke en gård med sauer og være med på sauesank en dag på høsten. De kan se hvordan sauene reagerer overfor en gjeterhund i arbeid og lage intervju med en sauebonde om egenskaper hos sauene.

Tips om kilder:

Norsk Sau- og Geitagslag, www.nsg.no, klikk videre på avl Faktasidene

3.10 Norsk sauehold

Hensikt: Å kjenne til hovedtrekkene i norsk sauehold i nåtid og fortid.

Gjennomføring:

Elevene fordyper seg i emnet ved å svare på spørsmålene. Hvordan har antall sauer utviklet seg de siste 100 år? Hvor har økningen vært høyest? Hvor mange sauer har en gjennomsnittssauereier? Hva slags driftsform er den vanligste? Hvilke andre driftsformer finnes? Hvilke saueraser er mest utbredt? Hvordan er sauedrifta tilpasset store rovdyrs eksistens? Hvordan kan saueholdet være enda mer tilpasset eksistens av store rovdyr?

Hva er din mening om norsk sauenæring? Begrunn dine meninger.

Tips om kilder:

Faktasidene

Norsk Sau- og Geitagslag, www.nsg.no

Søk på utegangarsau og villsau på internett, for eksempel på søkemotoren www.kvasir.no

3.11 Samisk reindrift i Norge

Hensikt: Å kjenne til samisk reindrift, samisk kultur og opphav og kunne bruke internett i dette arbeidet.

Samer blir ofte omtalt som en folkegruppe på Nordkalotten, men de består av flere undergrupper med noe ulik kultur og normer. De har blant annet ulikt språk som i Norge kan deles i to hovedgrupper, det sørsamiske og det nordsamiske. Reindrifta har vært viktig i den samiske kulturen. I de samiske tamreinområdene er reindrift forbeholdt samer.

Gjennomføring: Elevene finner svar på oppgavene under ved hjelp av internett og oppslagsbøker. Noen av kildene er med engelsk tekst.

Hva er definisjonen på en same? Hva kjennetegner samiske kulturer? Hvor mange tamrein er det i Norge? Hvordan er de fordelt? Hvor holder samer til på Nordkalotten? Prøv å finne så mange samiske undergrupper som du kan. Hvordan og hvor lever de fleste norske samene i dag?

Hva er grunnprinsippene i samisk reindrift? Hva er forskjell på nåtidens og den historiske samiske reindrift? Hvilke utfordringer finnes i samisk reindrift dag? Begrunn svaret.

En av forskjellene på tidligere tiders samisk reindrift og nåtidens er bruk av snøscooter og små motor-

kjøretøy med fire hjul. Elevene kan godt prøve å finne ut antallet av disse kjøretøyene og nytte og ulemper med dem. En annen forskjell fra tidligere tider og nå er oppsetting av lange gjerder som skiller beiteområder fra hverandre. Elevene kan også finne ut hva slags typer gjerder dette dreier seg om, hvor de er og hvor mye gjerder det er målt i distanse i terrenget. Elevene kan også finne ut av nytte og ulemper med disse gjerdene.

Tips om kilder:

Faktasidene

Reindriftsforvaltningen, www.reindrift.no

Caplex nettleksikon, www.caplex.no

Nordlandsmuseet, <http://www.museumsnett.no/>

nordlandsmuseet/skole/samene1.htm

Scandinavia.com, www.scandinavia.com/sami.htm

Enkeltkommuner og fylkesmennene

Utenriksdepartementet,

[http://www.odin.dep.no/odin/engelsk/norway/](http://www.odin.dep.no/odin/engelsk/norway/history/032005-990463/index-dok000-b-n-a.html)

history/032005-990463/index-dok000-b-n-a.html

Ytterligere internettsøk kan gjøres på søkemotorene

www.kvasir.no og www.google.com

3.12 Rovdyr i navn og symboler

Hensikt: Å kjenne til rovdyras gjengang i navn og symboler, gi eksempler på det og forklare noe av deres opprinnelse.

Store rovdyr var mer utbredt i Norge tidligere. Det vises blant annet i personnavn, vei-/gatenavn, stedsnavn, fylkes- og kommunevåpen. For eksempel har navnet Vebjørn sin opprinnelse i arten bjørn. Stedsnavnet Bjørnevåtne har det samme. Fylkesvåpenet til Buskerud er en bjørn. Ved leting i lokalhistoriske bøker kan en kanskje finne opprinnelsen til lokale eksempler på stedsnavn.

Gjennomføring:

1. Idémyldring om person- og stedsnavn som inneholder ord som kan knyttes til de fire store rovdyra
2. Elevene finner ytterligere eksempler gjennom internett og oppslagsverk. De finner også symboler og motiver i fylkes- og kommunevåpen. Norges Automobilforbund utgir årlig en kartbok, NAF-boka, med ulike opplysninger. I NAF-boka, utgaven for 2003, gjengis også samtlige fylkes- og kommunevåpen. Gjennom registeret bak i boka kan også stedsnavn med artsnavnene finnes. Lokale registre over gatenavn i for eksempel kommunale telefonkataloger, kan også brukes.

3.13 Paneldebatt

Hensikt: Å forberede og gjennomføre paneldebatt.

Gjennomføring:

Debatten kan gjennomføres som et rollespill og/eller som en virkelig paneldebatt med innbudte deltakere. Sammensetningen kan være som følger:

- En representant fra en bondeorganisasjon
- En representant fra en naturvernorganisasjon
- En representant fra en jegerorganisasjon
- En representant fra fylkeskommunen
- En representant fra fylkesmannen i ditt fylke

Som forberedelse til debatten kan klassen godt se den norske filmen "Ulvesommer".

Det må velges en ordstyrer. Personen kan godt være fra klassen, men han/hun må beherske å være ordstyrer. Debatten kan bli frisk! En virkelig paneldebatt kan arrangeres på kveldstid, og det kan være gunstig med et samarbeid med en eller flere av organisasjonene som er invitert, for å få ordnet det praktiske. Lokaler må fremskaffes. Kanskje det må litt bevertning til. Klassen kan godt lage spørsmål som ordstyrer kan bruke, i forkant av debatten. Slik styres debatten. De kan også lage spørsmål og innlegg som de selv kan stille som publikummere, evt. lage et innlegg som debatten kan innledes med.

Klassen kan gjerne gjennomføre et rollespill selv i forkant der de selv påtar seg rollene til de ulike organisasjonene. De kan liste opp de ulike argumenter de tror organisasjonene vil komme med. Når den virkelige paneldebatten er gjennomført, kan de sammenligne med det de antok på forhånd. De kan også diskutere hvilke(n) deltager(e) som fikk best fram sine argumenter og hva som var grunnen. Hvilket inntrykk fikk de? Hadde noen av dem gode argumentasjonsteknikker?

3.14 Tenkt eller reelt tilfelle

Hensikt : Å tenke løsningsorientert for å redusere antall sau drept av store rovdyr.

Gjennomføring:

Velg gjerne et case som er lokalt eller velg et annet eksempel. Vi har her beskrevet et lite case som det kan tas utgangspunkt i:

Ola Sauebonde har 300 sauer på beite i fjellet. Sauene slippes på fjellbeite i juni og sankes i september. Dyrene går spredt i smågrupper på opptil seks dyr. Sauebonde samarbeider med andre bønder i området om tilsyn med sauene hver uke. Allikevel er det ikke alle de ser hver gang. De siste åra har Sauebonde

hatt en god del tap, og flesteparten av sauene han har funnet, er av den lokale rovviltkontakten ansett som tatt av jerv. Også i besetninger til andre bønder er det tatt sau av jerv, men det er flest i besetningen til Sauebonde. Sist høst mistet han 50 av sauene fra begynnelsen av august og til sanking, de fleste var lam. Etter endt beitesesong mener han det får være nok. Han setter seg ned og vurderer de muligheter han har. Det skal være jerv i området, og han vet at selv om han får skutt en jerv, vil det dukke opp jerv hvert år.

Foto: Arne Nævra

Elevene lister opp ulike tiltak som kan gjøres i saueholdet for å redusere tap til store rovdyr. Hvilke tiltak kan best utføres i Ola Sauebondes tilfelle? Begrunn svaret. Hvilke muligheter har Ola Sauebonde til å finansiere tiltakene? Hvor kan han søke om penger for å få økonomisk støtte til tiltakene?

Hvilke holdninger og tiltak gjør konfliktnivået lavest for alle brukergrupper og målsettinger? Noen hevder at rovdyrtilpasninger i saueholdet er det mest konfliktdependende og bærekraftige på lang sikt, og at det må gjøres med statlig finansiering. Er du enig i dette? Diskuter. Begrunn svaret.

Tips om kilde:
Faktasidene

3.15 Målsetting for norsk rovdyrforvaltning

Hensikt: Å få bedre innsikt i mål og virkemidler i rovdyrforvaltningen og rovdyrtilpasninger i beitenæringene.

Gjennomføring:

Elevene bruker faktasidene til å besvare oppgavene. Beskriv hovedmålet/ene i norsk rovviltpolitikk, er du enig i målet/målene? Hvordan synes du oppfølginga av målene er? Hva er virkemidlene for å oppnå målene? Hvordan tror du måloppnåelsen vil bli? Hva er forskjellen på tidligere og ny politikk beskrevet i gjeldende og ny stortingsmelding? Hva er bra og hva er dårlig med den tidligere og nye? Begrunn svarene dine.

Hele teksten i stortingsmeldinga kan du finne på www.odin.dep.no eller Miljøverndepartementets hjemmeside.

Tips om kilder:

Faktasidene
Miljøverndepartementet, www.md.dep.no
Status, historie og forskning fra Norge og ditt eget fylke, se www.miljostatus.no

3.16 Behandling av ei stortingsmelding

Hensikt: Å få bedre innsikt i behandling av stortingsmeldinger og i hvordan Stortinget og departementene arbeider.

Ei ny stortingsmelding ble lagt fram av regjeringa 12 .desember 2003. Den heter Stortingsmelding nr. 15 (2003-2004) Rovvilt i norsk natur. Stortingsmelding Om norsk rovviltforvaltning nr. 35 (1996-97) har også et mål om levedyktige bestander av store rovdyr i Norge.

Stortinget ber gjerne regjeringa utarbeide ei melding til Stortinget. Etter at regjeringa har lagt fram ei stortingsmelding, skal den behandles i Stortinget. Den komitéen som hører inn under det departementet som har arbeidet fram meldinga, behandler den. De legger fram ei innstilling for Stortinget. Miljøverndepartementet er ansvarlig departement for den nye stortingsmeldinga om rovvilt. Meldinga er vedtatt av kongen i statsråd. Deretter får Energi- og miljøkomitéen på Stortinget meldinga til behandling. De gjennomfører høring på den og foretar ulike besøk og utferder for å bedre kunne behandle forslagene i den. I høringa kan organisasjoner få komme til orde. Energi- og miljøkomitéen blir enige og formulerer ei innstilling til Stortinget om meldinga. Stortingsrepresentantene debatterer meldinga og innstillinga og gjør et vedtak. Stortingets vedtak markerer hva den nye politikken skal bli, og gir regjeringa grunnlag for å sette den nye politikken ut i live. Noen ganger innebærer det endringer av lover og utarbeidelse av forskrifter og andre retningslinjer.

Gjennomføring:

Gå inn på www.stortinget.no og finn Energi- og miljøkomitéen. Hvilke representanter finnes i denne komitéen? Hvilke dokumenter har komitéen til behandling? For hver stortingsmelding velger komitéen en saksordfører. Finn en saksordfører for ei melding. Prøv gjerne å skrive en e-post til vedkommende, spør hvordan det går i arbeidet og hvordan komitéen arbeider med meldinga.

Hvor mange representanter er det på Stortinget, og hvordan er den politiske sammensetninga akkurat nå? Hvem leder Stortinget? Finn ut annet arbeid som

Stortinget gjør. Hva gjør Lagtinget? Hva gjør Odelstinget? Klassen kan invitere en stortingspolitiker for å fortelle om hva dennes arbeid på Stortinget går ut på. Klassen kan også besøke Stortinget, få en omvisning og sitte som publikum under en debatt.

Gå inn på hjemmesidene til Miljøverndepartementet. Hva slags informasjon kan du finne der? Hvilke direktører hører inn under Miljøverndepartementet?

Tips om kilder:

Stortinget og regjering, www.stortinget.no og www.odin.dep.no

Miljøverndepartementet, www.md.dep.no

Foto: Arne Nævra

3.17 004 - med rett til å drepe ?

Hensikt: Å forstå betydninga av ordet rovdyr og bli kjent med de store rovdyras byttedyrinntak.

Definisjonen på rovdyr som art er at det er dyrearter som lever av andre dyr ved å avlive og spise dem. Slik sett er det mange rovdyr, men vi bruker begrepet rovdyr først og fremst om rovdyra blant pattedyra. Rovdyra er øverst i næringskjedene og teller derfor ikke så mange arter. På verdensbasis er det om lag 231 arter fordelt på 7-8 familier. Mange av dem er truet på grunn av menneskelig påvirkning gjennom ødeleggelse av artenes leveområder og avlivning. I Norge har vi 15 rovdyrarter. Gaupe, jerv, bjørn og ulv utgjør fire av dem. Vi kaller dem gjerne de fire store.

Hver av de fire store har sitt levevis. De inngår i fire ulike familier i zoologien; hundedyr, bjørner, mårdyr og kattedyr. På andre kontinenter finnes arter som en gang hadde felles opphav med våre store rovdyr. Noen av artene har gått over til også å spise planteføde som vår brunbjørn, eller til å bli mer åtselseter som jerven. Noen arter kan hente sin hovedføde fra en art, for eksempel slik gaupe hovedsakelig ernærer seg av rådyr.

Gjennomføring

Elevene svarer på oppgavene. Hva er kjennetegn på et rovdyr? Hva spiser de fire store rovdyra? Hvor mye utgjør hver byttedyrart av det totale næringsopptaket? Det er hevdet at de store rovdyra tar mye vilt slik at det går utover jaktmulighetene. Hva sies om dette på faktasidene og i informasjons- og debattheftet?

Store rovdyr er ikke avhengig av beitende husdyr for å overleve. Hva er da grunnen til at store rovdyr spiser husdyr? Det gjennomsnittlige antall husdyr drept av hvert individ av store rovdyr i Norge er det høyeste i Europa. Hva kan være grunnen til det? Diskutér.

Har rovdyr rett til å spise kjøtt? Har de fire store rett til å drepe?

Tips om kilder:

Oppslagsbøker

Faktasidene

Internett

3.18 Pels, poter og skarpe hjørnetenner

Hensikt: Å bli bedre kjent med Darwins utviklingslære gjennom å bruke de store rovdyra som eksempel, og bli bedre kjent med de store rovdyras biologi.

Stikkord:

- Tilpasning til omgivelsene
- Naturlig seleksjon og nisje

Gjennomføring:

Elevene svarer på følgende oppgaver:

Hva sier Darwins utviklingslære? Finn ut hva hver av de fire store rovdyrartene spiser. Hva er grunnen til at rovdyr har hjørnetenner? Har de fire store ulike klør? Hva er grunnen til at de har klør? Hvilke andre egenskaper har de som er en tilpasning til deres omgivelser for bedre å kunne overleve? Finn eksempler på tilpasninger som samsvarer med Darwins utviklingslære hos andre arter, både landlevende og vannlevende!

Tips om kilder:

Oppslagsverk som Norges Dyr Pattedyrene bind 1, J.W. Cappelens Forlag as

3.19 Rovdyr rocker?

Hensikt: Å samarbeide, bruke kreativitet og tverrfaglighet med utgangspunkt i temaer om store rovdyr og/eller temaer rundt dem.

Gjennomføring:

Lag en sang, foreksempel en rap! Kanskje kan elevene bruke en tittel som "Rovdyr rocker!" som utgangspunkt for en rap om rovdyras plass øverst i næringskjedene. Elevene kan lage en tekst til en melodi som de kjenner, eller lage en melodi selv.

Foto: Arne Nævra

Andre eksempler er fokus på villmarkens døtre, om ulvinnenens tap av sine små valper i kalde og snørike vintre. Eller det kan tas utgangspunkt i for eksempel :

- elgens forsvar overfor ulv
- bjørnens utgang fra vinterhiet og inntak av maur om våren
- jervens leting etter åtsler
- gaupas stille og smygende jakt eller dusker på ørene

Som inspirasjonskilde kan for eksempel bøker av Mikkjel Fønhus og/eller en film om rovdyra brukes.

3.20 Ulvenes nærvær

Hensikt: Å få bedre innsyn i ulvenes adferd overfor mennesker.

Gjennomføring:

Hvilke oppfatninger finnes om ulvens adferd?

Diskusjon i klassen om hva som kan være årsak til at folk frykter ulv.

Les oppsummeringen av rapporten om ulv i Østfold på faktasidene. Hvilke resultater og konklusjoner har de kommet fram til? Diskuter deres konklusjoner. De konkluderer blant annet om jakt på ulv. Hva er kriteriene for å begynne med vanlig jakt på en art i Norge? Er det riktig med jakt på ulv nå? Hvor stor bør ulvebestanden være i Norge for å kalle det en levedyktig bestand? Er det etter deres konklusjoner grunn til å være redd ulv?

Tips om kilde:

Faktasidene

Svenska Naturskyddsföreningen, www.sns.se

3.21 Vokterhunder

Hensikt: Å kjenne til ulike vokterhundraser, deres bruksområde, egenskaper og opprinnelse.

Gjennomføring:

Søke etter informasjon på faktasidene og på internett. Kanskje finner elevene også noe i hundebøker de har hjemme eller kan låne på biblioteket.

Nevn noen vokterhundraser fra ulike land og når de oppstod. Hvilke husdyr er de ulike rasene brukt til å vokte? Vokterhundrasene er avlet fram for å vokte buskap. Hvordan arbeider de? Hvordan ser de ut? Mange av vokterhundrasene som skal vokte sau, er hvite. Hva tror du grunnen til det kan være?

En viktig forskjell mellom gjeterhunder og vokterhunder er at vokterhundene tror de inngår i buskapen, mens gjeterhundene definerer seg utenfor og er mer knyttet til mennesket. Gjeterhundene har en predator-lignende adferd ved at de blant annet gjerne smyger seg innpå sauene. Vokterhundene derimot kan inngå i selve flokken og aksepteres av sauene som en av dem.

Hvordan er vokterhunder brukt i Norge? Hvilke egenskaper bør sauene ha dersom vokterhunder skal gå løse sammen med sauer?

Tips om kilder:

Faktasidene

Internett

Oppslagsbøker om hunder

3.22 Ulike forebyggende tiltak

Hensikt: Å bli kjent med ulike tiltak i sauenæringen som reduserer tapene på beite.

Hvert år dør 130 000 sauer på beite. Flere enn 100 000 sauer dør av helt andre årsaker enn store rovdyr. Forebyggende tiltak i beitenæringene blir ofte brukt som en samlebetegnelse på ulike tiltak som skal redusere tapene på beite. Tilsyn utført av bonden er ikke tapsreducerende i seg selv, men det kan føre til bedre oversikt over husdyra slik at det raskere oppdages tap og kan settes i gang direkte forebyggende tiltak ved behov.

Gjennomføring:

Ring fylkesmannen i elevenes hjemfylke. Hvordan er tapsnivået i ditt hjemfylke? Hvordan fordeler tapene seg fra område til område? Hva er tapsårsakene? Hvilke forebyggende tiltak anvendes i ditt fylke for å redusere tapene? Hvilke tiltak blir utpekt som bedre enn andre, og hvilke er mest brukt overfor hvilke rovdyr?

Finn ved hjelp av faktasidene ut flere forebyggende tiltak som anvendes i Norge. Hva sies om disse tiltakene? Hvordan vurderer du selv de ulike tiltakene etter det du har funnet ut? Begrunn svaret ditt.

Tips om kilder:

Faktasidene

Internett

3.23 Dialog

Hensikt: Å kjenne til ulike sider av "rovdyrdebatten".

Dialog er et fint ord som ofte brukes som redskap for konfliktløsning. Gjennom dialog kan vi bedre forstå hva uenigheten grunner i. Nedenfor har vi gjengitt et utdrag av en dialog med typiske argumenter fra "rovdyrdebatten" i Norge.

Lars: Vi kan ikke ha ulv i Norge. Det vil føre til avfolkning av bygder, og kulturlandskapet forsvinner.

Mari: Ingen mennesker er blitt drept av ulv i moderne tid i Norge. Og flesteparten av sauene som dør i Norge, dør av andre årsaker enn store rovdyr. Antallet sauer har jo gått opp, så det kan jo ikke være færre sauer som er grunnen til at mer og mer kulturlandskap gror igjen. Hva snakker du om egentlig?

Lars: De som vil ha store rovdyr i Norge, er bare byromantikere. De mangler kontakt med naturen og forståelse for folks liv i distrikts-Norge. Folk må trives og ha noe å leve av på bygdene også.

Mari: Det er et stort flertall i Norge for å ha store rovdyr i landet vårt. Undersøkelser har vist at folk på bygdene også ønsker det. Det trenger ikke være noen by/land -konflikt dette.

Knut: De store rovdyra har like mye rett til å leve som oss. Jeg tror at mange vil synes det er spennende

med ulv, bjørn, gaupe og jerv. Og kongeørna er jo kjempesvær. Jeg tror det kan tiltrekke turister og det blir lagt til rette for det. Bare å se et bjørnespor og - hi ute i fri natur er jo kjempespennende og lærerikt.

Siri: Det er ikke det at rovdyra trenger å utryddes. Det er bare så mange av dem, og skade gjør de også. Forskerne og myndighetene vet ikke hva de driver med. La lokalbefolkningen avgjøre hvor mange rovdyr som skal skytes. Når en ulv går nær bebyggelse, må den skytes. Det er unormal adferd og en fare for folk.

Gjennomføring:

Elevene får dialogen til gjennomlesning. Diskuter på bakgrunn av dialogen. Hva dreier debatten seg om? Handler den også om andre skillelinjer og syn enn de som er knyttet til store rovdyr. Stikkord: By/land, stor-samfunn/enkeltindivid, saueneæring, turisme, næringsgrunnlag og - muligheter, naturopplevelse, tillit til forskere og myndigheter, biologisk kunnskap, lokal kontra regional/sentral styring

Er du enig/uenig i noe av det personene i dialogen sier? Fokuser på en av dem, og begrunn svaret ditt. Finn argumenter som underbygger eller motsier. Lag gjerne en fortsettelse av dialogen som innebærer at personene blir mer enige innenfor en ramme om at vi skal ha levedyktige bestander av store rovdyr i Norge.

3.24 Rovdyrturisme

Hensikt: Å drøfte og vurdere muligheter for næringsvirksomhet knyttet til store rovdyr og naturopplevelser.

Gjennomføring:

Les faktasiden og Informasjon og debatthefte om rovdyrturisme, informasjonssentre, besøkssentre, organiserte turer, samarbeid med den lokale landbruksnæringen om salg av produkter, og salg av souvenirer/effekter. Klassen diskuterer så muligheten av å kunne gjennomføre noe slikt i Norge. Hvor kan det bli gjort, hvem kan gjøre det og i hvor stor skala og i hvilken form vil det være aktuelt å gjøre det? Hvem vil ha nytte/glede av å benytte seg av slike tilbud? Finnes det dyreparker eller andre knutepunkt som det kan være naturlig å knytte noe slikt til? Klassen gjennomfører idémyldring og diskusjon. Idémyldringen kan gjerne foregå to og to, deretter legges resultatene fram for klassen som deretter diskuterer alle forslagene i sin helhet. Kanskje finner klassen i plenum ut nye løsninger.

Tips om kilder:

De 5 Stora, www.de5stora.com

Rovdyrcenteret The Big four of Scandinavia, www.bigfour-scandinavia.com

International Wolf Center - Lær om ulv, www.wolf.org

Faktasidene

3.25 Levedyktige bestander?

Hensikt: Å forstå begrepet levedyktig bestand ut fra ulike biologiske tilnærminger.

Gjennomføring:

Elevene løser oppgavene. Bruk faktasidene, og finn ut hva som er utgangspunktet for å finne minste bestandsnivå som kan kalles levedyktig. Hva er demografisk levedyktighet og genetisk levedyktighet? Noen sier at jo større innvandring av ulv fra øst, desto mindre kan bestanden av ulv være i Norge og Sverige. Hvordan kan det ha seg?

Bernkonvensjonen forplikter oss til å ha levedyktighet i våre rovdyrbestander. Hva sier Habitatdirektivet?

Finnes det flere genetisk ulike bestander av gaupe, jerv, bjørn og ulv i Skandinavia? I tilfelle ja, hvor er de?

Foto: Lars Krempig

Den nye stortingsmeldinga "Rovvilt i norsk natur" angir mål for hvor mange gauper, jerver, bjørner og ulver vi skal ha i Norge. Hvor skal disse dyra være? Er antallet og utbredelsen av dem forenlig med henholdsvis demografisk og genetisk levedyktighet? Begrunn svaret. Er du enig i målene sett fra ditt politiske syn? Begrunn svaret.

Tips om kilde:
Faktasidene

3.26 Statens Naturoppsyn, SNO

Hensikt: Å lære om Statens Naturoppsyn, deres organisering og arbeidsoppgaver.

Gjennomføring:

I informasjons- og debatteftet er det gjengitt et intervju med Leonhard Mikalsen. Han arbeider i Statens Naturoppsyn (SNO) som er underlagt

Direktoratet for naturforvaltning (DN). DN er et av direktoratene under Miljøverndepartementet. På hjemmesiden til DN kan elevene finne ut mer om arbeidsoppgavene til SNO og DN.

Prøv menyelementet "Mer om oss" og videre til de ulike områdene under denne. Hva er DN, og hva er deres ansvarsområde? Nevn eksempler på arbeidsoppgaver som DN har. Hvilke andre direktorater ligger under Miljøverndepartementet? Hva er Statens Naturoppsyn? Hvilke arbeidsoppgaver og ansvar har de?

Kontakt gjerne den lokale rovviltkontakten og inviter ham eller henne til å holde et foredrag om hva som inngår i hans/hennes arbeid og et utvalgt tema. Klassen kan også spørre rovviltkontakten om å få være med ut i felten/ta en tur ut sammen for å få et inntrykk i felt hva slags arbeid rovviltkontaktene driver med.

Tips om kilder:

Direktoratet for naturforvaltning, www.dirnat.no
Faktasidene

3.27 Sportegn i natur

Hensikt: Å gjennomføre registrering av sportegn om vinteren.

Gjennomføring:

Det er en naturopplevelse for mange å oppdage sportegn etter dyr. Utstyrt med håndbok over sportegn kan elevene begi seg ut i naturen. Det er fint å plukke ut et område der en regner med å treffe på vilt og/eller oppdage sportegn. Det beste tidspunktet er dagen etter eller et par dager etter at det har snødd. Sportegn etter for eksempel elg, rev, hare, rådyr/hjort er mulig over store deler av landet vårt. Undersøk gjerne med miljøvernkonsulent i kommunen eller en lokal viltinteressert om hvor det kan være lurt å gå. Oppgava kan utføres på ski eller til fots. Elevene kan ta med seg fotoapparat og kart for å registrere sportegnene. Om spor skal følges, så følg dem bakover slik at dyra ikke forfølges.

Tips om kilde:

Spor og tegn, hefte fra Direktoratet for naturforvaltning, se www.dirnat.no

3.28 Jakt og rovdyr

Hensikt: Å kjenne til hvor mange rovdyr som avlives hvert år gjennom lovlig og ulovlig jakt, og kjenne til nødvergeretten.

Gjennomføring:

Let på faktasidene og DN's hjemmesider etter fakta om avgang på store rovdyr. Hvor mange dyr av hver

art er blitt avlivet gjennom lovlig jakt de siste årene? Hva slags jakt har dette vært? Hvor store er anslagene på ulovlig jakt? Hvor store antas de å være i mørketall? Hva synes du om ulovlig avliving av vilt og av truede arter i norsk natur?

En gaupejeger eller jervejeger kan inviteres for å fortelle om hvordan jakta gjennomføres i felt. Eller en fylkesleder fra Norges Jeger- og Fiskerforbund kan inviteres for å fortelle om organisasjonens holdning til lovlig og ulovlig jakt på store rovdyr.

Nødvergeretten er en rett i villloven til å avlive i spesielle tilfeller. Hva synes du om denne retten? Det er eksempler på tvilstilfeller i bruk av nødvergerett.

Foto: Lars Krempig

Tror du at den kan misbrukes?

3.29 Forskning på store rovdyr

Hensikt: Å bli kjent med ulike forskningsinstitusjoner og prosjekter og deres arbeid med store rovdyr.

Gjennomføring:

En god del forskning blir gjennomført. Bruk internett og finn ut hva de følgende har som hovedformål, hvilke arbeidsoppgaver de har, og/eller hva de forsker på i forbindelse med store rovdyr:

Norsk institutt for naturforskning, www.nina.no og www.ninaniku.no/nidaros

Det skandinaviske ulveprosjektet, Skandulv, www.ninaniku.no/skandulv

Viltskadecenter, www.viltskadecenter.com

Grimso forskningsstation, <http://www.grimso.slu.se>

Institutt for biologi og naturforvaltning,

Norges landbrukshøgskole, www.nlh.no/ina
Høgskolen i Hedmark avd. skog- og utmarksfag, www.hihm.no og deretter klikker du inn på Skog- og utmarksfag

3.30 Nødvergeretten eller 004 med rett til å drepe?

Hensikt: Å drøfte og vurdere behovet for og rett til bruk av nødvergerett.

Gjennomføring:

Bruk faktasidene. Hva er nødvergerett etter villlovens §12? Når kan den brukes og når kan den ikke brukes? Vurder bruk av nødvergerett i de to tilfellene nedenfor. Er det riktig bruk av nødvergeretten? Vil bruk av nødvergerett i de to tilfellene være konfliktdependende eller konfliktøkende? Kanskje vil elevene synes det vil være konfliktdependende overfor noen og konfliktøkende overfor andre. Vil en slik bruk av nødvergerett som nevnt i de to tilfellene nedenfor, være i tråd med målene i norsk rovviltpolitikk? Begrunn svaret. Elevene kan godt besvare oppgavene to og to eller hver for seg for deretter å drøfte det i plenum etterpå.

A. En bonde har skutt en jerv oppe i heia. Han var på vei på snøscooter til ei fiskebu han eier. Bonden mener at jerven er den samme som drepte fire av hans sauer på fjellet tidligere samme høst. Bonden mener det var helt lovlig av ham med nødverge som begrunnelse.

B. En bonde var på vei ut i fjøset til melkekuene en tidlig morgen. Han hørte uro blant kalvene i et større beiteområde ved gården. Han prøvde å skaffe seg oversikt ved å gå opp på en liten forhøyning i terrenget. Da så han bjørn, og en av kalvene hans liggende nede ubevegelig. Bjørnen jagde da en annen kalv. Bonden løp fort inn etter gevær og skjøt bjørnen med rifle. Den døde momentant.

De store rovdyra er kjøtteterere. De kan drepe vilt og husdyr. Det ligger i deres levevis og natur. La elevene drøfte hvordan bruk av nødvergerett kan misbrukes. La dem også drøfte hvorvidt vi må regne med at tap av ubevoktede husdyr vil oppstå som følge av store rovdyrs eksistens i norsk natur. Har store rovdyr en naturrett til å drepe dyr? Er det menneskets egen skyld at husdyr går tapt på beite fordi vi ikke passer på dem?

3.31 Behov for informasjon?

Hensikt: Å drøfte og vurdere informasjon som et konfliktdependende virkemiddel ved bruk av et case.

Ulv på vandring er ofte ungvulver som søker ut av sitt foreldrerevir. De kan vandre langt. Etter vinteren 2003 ble det observert en ulv i Vestfold og Buskerud som

endte sine dager påkjørt av toget på Gulskogen i Buskerud. En ulv ble drept i Rogaland i februar 2003. Flere streifulver er blitt observert langt unna sitt oppvekststed de siste ti årene. Noen ganger skaper media sensasjonelle oppslag og mye oppstyr, og enkeltpersoner og grupper kjører et veldig press for å avlive slike ulver. Noen hevder at de blir svært redde for å la barna deres leke og ferdes ute og at de selv

Foto: Lars Krempig

blir redde for å plukke bær.

Gjennomføring:

Lærer presenterer caset, og klassen svarer på spørsmålene. I et lokalsamfunn i en kommune med 3000 innbyggere kommer det en streifulv i desember. Den ferdes alene og tar et par sauer som går ubevoktede ute. Ulven blir observert ved noen jorder flere steder både i og utenfor kommunen. Et sted blir den observert en kort stund inne på et industriområde. Elevene drøfter med bakgrunn i faktasidene og informasjons- og debattstoffet ulvens adferd. Er det grunnlag for å frykte ulven og ulv som streifer generelt? Begrunn svaret. Hva kan være grunnen til at ulven i dette tilfellet faktisk ble observert inne på et industriområde? Media kan skape en større konflikt eller skape et bilde av en større konflikt og redsel enn det som er reelt. De kan bruke negativt ladete ord og uttrykk som "rovdyras herjinger", turgåere med "turstaver som våpen" og rovdyr som "forsyner seg grådigi i tamreinflokken". Kanskje kan elevene finne enda flere ord og uttrykk. Let gjerne i avisene, for eksempel i Nationen og Bondebladet.

Kan informasjonssentre med nøktern informasjon være konfliktdepende og kanskje gi økt naturglede for de som ferdes i naturen og/eller har lyst til det? Hva bør/kan slike informasjonssentre inneholde? Ulike utredninger har vist at det er informasjonsbehov i befolkningen vedrørende de store rovdyra.

La elevene drøfte hvordan det kan dekkes.

Tips om kilder:

De 5 Stora, www.de5stora.com

Rovdjurcenteret The Big four of Scandinavia,

www.bigfour-scandinavia.com

International Wolf Center - Lær om ulv, www.wolf.org

Faktasidene

3.32 Husdyr som dør på beite

Hensikt: Å kjenne til årsakene til at sauer og tamrein dør på beite, og kunne gjengi fordeling og omfang av tapene.

Lammetapet i enkelte områder på Vestlandet kan være 30 prosent. Årsaken er ikke rovdyr, men årsaken er lammass inntak av den viltvoksende planta, rome, som forårsaker sjukdommen alveld. Dette hører vi lite om i media.

Gjennomføring:

Elevene finner informasjon på faktasidene om årsaker til at sauer og tamrein dør på beite. Direktoratet for naturforvaltning har også noe informasjon på sine hjemmesider. Erfaringsvis dør omlag 130 000 sauer hvert år på beite i Norge. Bare en brøkdel av dette skyldes store rovdyr. Hva skyldes tap av sauer og tamrein på beite? Hvor mye av dette er dokumentert tatt av store rovdyr? Hva kreves for at det skal være "dokumentert"? Er det erstatningsordning for sauer som dør av sykdommer? Hvordan er erstatningsreglene for beitedyr tatt av store rovdyr og kongeørn slik de har blitt foreslått i den nye stortingsmeldinga? Er du enig i endringa? Finn ut hvor mange sauer som går tapt hvert år fordelt på de ulike tapsårsakene? Gjør det samme for tamrein.

Tips om kilder:

Faktasidene

Direktoratet for naturforvaltning, www.dirnat.no

4. LITTERATURLISTE

Bjerke, T., Skogen, K., & Kaltenborn, B.P., 2002. Nordmenns holdninger til store rovpattedyr. Resultater fra en spørreskjemaundersøkelse. NINA Oppdragsmelding 768. 44 s.

Hiim, H. & Hippe, E., 1998. Undervisningsplanlegging for yrkeslærere. Universitetsforlaget. 165 s.

Robbins, A., 2002. Ubegrenset kraft. Hilt og Hansten AS. 411 s.

Svarstad, H., 2003. Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding Rovviltkonflikter i noen europeiske land. NINA Fagrapport 68. 29 s.

Vedlegg 1 Spørreskjema

Meninger om de fire store rovdyra, gaupe, jerv, bjørn og ulv

Dette er et spørreskjema som er anonymt og som vil bli anonymt behandlet. Det vil si at vi ikke trenger ditt navn på skjemaet. Og ditt navn vil ikke bli notert på noen som helst måte av oss. Vi trenger dine ærlige svar og takker for ditt bidrag i vår spørreundersøkelse!

1. Hvilket kjønn er du?

- Kvinne Mann

2. Hvor gammel er du?

- Under 20 år 20-30 år 30-40 år 40-50 år 50-60 år Over 60 år

3. Hvilket arbeid utfører du i det daglige?

- Helse og omsorg Mekaniske fag Håndverksfag Administrasjon
 Handel Student/Elev Uten arbeid

4. Driver du friluftsliv? Ja Nei

Dersom ja, kryss av for hvilken type friluftsliv du utøver

- Jakt Fiske Turer til fots Sykling Annet.....

5. Hvor viktig er naturen for deg?

- Svært viktig Ganske viktig Litt viktig Ganske uviktig Ikke viktig

6. Hvor vokste du opp?

- I et tettsted I by På gård Annet.....

7. Hvor bor du nå?

- I et tettsted I by På gård Annet.....

8. Kryss av på det som er riktig for deg på de ulike utsagnene

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig	Vet ikke
a. Gaupe, jerv, bjørn og ulv er en del av den opprinnelige naturen i Norge.	☐	☐	☐	☐	☐
b. De fire store rovdyra, gaupe, jerv, bjørn og ulv, har rett til å leve i Norge.	☐	☐	☐	☐	☐
c. Akkurat som at tiger, elefant og neshorn må få leve der de har levd i mange generasjoner, må vi ta vare på artene som hører hjemme i norsk natur.	☐	☐	☐	☐	☐
d. De fire store rovdyra må begrenses i sin utbredelse for de kan gjøre skade.	☐	☐	☐	☐	☐
e. Det må være tillatt med jakt på de store rovdyra i Norge.	☐	☐	☐	☐	☐

9. Vinteren 2003 beregnet forskerne at det var 26-55 bjørner, om lag 250 jerver, om lag 300 gauper og nesten 20 ulver i Norge. Hva synes du om bestandene i Norge av hver art slik antallet var da ?

De bør

	Økes mye	Økes litt	Som nå	Reduseres litt	Reduseres mye	Fjernes	Vet ikke
Gaupe	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bjørn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jerv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ulv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

10. Hvordan stemmer utsagnene for deg?

	Helt riktig	Litt riktig	Litt feil	Helt feil	Ikke sikker
a. Det vil være en naturopplevelse å se spor i snø etter jerv.	☐	☐	☐	☐	☐
b. Å få oppleve å se spor etter bjørn i fri natur ser jeg på som en god naturopplevelse.	☐	☐	☐	☐	☐
c. Jeg ville føle en positiv spenning om jeg fikk høre ulver ule i natten.	☐	☐	☐	☐	☐
d. Det er greit for meg å ha ulv i min bostedskommune.	☐	☐	☐	☐	☐
e. Bjørn kan det være i Sverige, ikke i Norge.	☐	☐	☐	☐	☐
f. Hold ulven utenfor Norges grenser.	☐	☐	☐	☐	☐

Takk for at du tok deg tid til å svare på vår undersøkelse.

Vennlig hilsen

Navn på klassen v/ tillitsvalgt eller lærer.....